

کاربردی کردن کتاب‌های آموزشی

● شکوه تقدیسیان

اشاره

هنگام تورق نشریه‌ی «رشد جوانه»، به تصاویر ۷۳ کارشناسی رسیدم که در جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی رشد در سال ۱۳۸۵، مسئولیت ارزش‌یابی کتاب‌ها را برعهده داشتند. اسم و یا چهره‌ی بعضی از آن‌ها بر ایم آشنا بود؛ چهره‌هایی که سال‌هاست آن‌ها را می‌شناسم و می‌دانم که بهترین سال‌های عمر خود را به فعالیت و کسب تجربه در آموزش و پرورش گذرانده‌اند و به حق، شایستگی اظهار نظر در باب فرآورده‌های علمی، ادبی و آموزشی را دارند. این افراد، ۶۵ کتاب را در حوزه‌های گوناگون انتخاب کرده‌اند؛ کتاب‌هایی که می‌توانند، به نیازهای طیف وسیعی از مشتاقان و علاقه‌مندان کتاب پاسخ دهد. به نظر نگارنده، فقط معرفی این کتاب‌ها حق مطلب را ادا نمی‌کند و نیاز است، با نگاه متفاوتی آن‌ها را ارزیابی کنیم؛ نگاهی که شاید بتواند، بعضی گره‌های کور فرایند تعلیم و تربیت را بگشاید.

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

۲۲

در یک نگاه کلی، محتوای کتاب‌ها را می‌توان در چند گروه به این شرح طبقه‌بندی کرد:

۱. کتاب‌هایی که به موازات کتاب‌های درسی و تمرینی دانش‌آموزان تهیه شده‌اند، با همان هدف‌ها، رویه‌ها و تمرین‌ها و با تفاوت‌هایی اندک. کتاب‌های کار، و کتاب‌های تمرینی، آموزشی و کمک‌درسی از این جمله‌اند.

۲. کتاب‌هایی که جنبه‌ی دانش‌افزایی دارند و به اطلاعات علمی و فنی و مهارتی مخاطبان می‌افزایند. کتاب‌هایی که خواننده را با محیط‌زیست، شگفتی‌های جهان و یافته‌های علمی و هنری آشنا می‌کنند، در این دسته قرار می‌گیرند.

۳. کتاب‌هایی که جنبه‌ی سرگرمی دارند. ممکن است شعر یا داستان باشند و یا سرگرمی‌های مفیدی برای مخاطبین داشته باشند.

۴. کتاب‌هایی که خواننده را با ویژگی‌های هنری و تاریخی و جاذبه‌های طبیعی سرزمینش آشنا می‌کنند. این کتاب‌ها، کاربردهای زیادی دارند. در کتابخانه‌ی مدارس جا می‌گیرند و اسناد و منابع خوبی برای فعالیت‌های پژوهشی شاگردان مدرسه هستند.

۵. کتاب‌هایی که روش‌های جدید تدریس و فعالیت‌های آموزشی نوینی را در اختیار معلمان قرار می‌دهند. شاید بتوان جدیدترین روش‌های یاددهی-یادگیری را در این کتاب‌ها که معدود هم هستند، پیدا کرد.

۶. کتاب‌هایی که کارکرد عملی دارند و مخاطب را در محیط یک کارگاه هنری یا فنی قرار می‌دهند و او را گام‌به‌گام با مراحل تولید آشنا می‌کنند؛ مانند کتاب‌های گل‌سازی، خوش‌نویسی، آشپزی، نقاشی، رایانه و غیره.

من در فهرست کتاب‌های انتخاب‌شده، این شش گروه را تشخیص داده‌ام. شاید به طیف‌های دیگری هم پرداخته شده که از دیدگاه نگارنده به دور مانده است. البته ارزش این همه تلاش، در کاربردی کردن کتاب‌هاست. به این منظور می‌توان به کارشناسی مجدد و دقیق مشترکات و نوآوری‌ها و فنون جدید و تازه و همه‌ی آن فوت‌وفن‌های تغییر و تحول که از ذخایر ارزشمند نظام آموزشی است، دست زد.

همان طور که اشاره شد، دسته‌ی اول کتاب‌هایی هستند که به موازات کتاب‌های درسی تهیه شده‌اند و تعدادشان در دوره‌ی ابتدایی بسیار زیاد است. در گروه زبان فارسی به این فهرست توجه کنید: املا‌ی سبز اول و دوم دبستان، الگوهای یاددهی-یادگیری انشا، آموزش خواندن، به کودک خود خواندن بیاموزید، بادکنک، پیک آدینه، فارسی اول دبستان، دفتر تمرین فارسی اول، شاپرک الفبا، فارسی دوم ابتدایی، فارسی آموز ادبی، کتاب کار فارسی اول بخوانیم و بنویسیم، ماجراهای بهلول، نگارش برای دانش‌آموزان سوم و چهارم، یادگیری و یادآوری، و هم خانواده. این فهرست شامل ۱۵ کتاب است. برای دوره‌ی راهنمایی نیز هشت کتاب تولید و انتخاب شده است.

از آن‌جا که ما در آموزش و پرورش، کمابیش شاهد فارسای‌های مزمّن و قدیمی هستیم، هنوز هم بعضی از شاخص‌های تدریس موفق در مدارس، تمرین‌ها و مشق‌های تکراری است. بسیار دیده شده است که بچه‌ها در کنار تمرین‌های کتاب‌های کار دفتر تألیف، موظف به انجام تمرین‌های موازی و زائدی هستند که فرساینده و تکراری‌اند. جا دارد در بین کتاب‌های انتخاب‌شده، نمونه‌های مفید و قابل استفاده، گزینش شوند. کارشناسی روی نسخه‌های برگزیده، احتمالاً قابلیت ارائه‌ی آن‌ها را در برنامه‌ریزی آموزشی مشخص خواهد کرد. نشان دادن راهکارهای عملی برای تسهیل یادگیری دانش‌آموزان، و ارائه‌ی روش‌های جدید تدریس به معلمان آموزش عمومی، از طریق کتاب‌های برگزیده‌ی گروه پنج، گزینش و جمع‌آوری بهترین‌های شعر و داستان و ... و سایر فعالیت‌های ارائه‌شده در هر دوره، به کاربردی کردن هر چه بیشتر نتایج جشنواره کمک می‌کند.

طبقه‌بندی مجدد کتاب‌ها (از جنبه‌ی محتوایی) و گزینش فرا‌هایی که قابل ارائه باشند، به برنامه‌ریزان آموزشی کمک می‌کند تا در تألیف و برنامه‌ریزی، دامنه‌ی استفاده از اندیشه‌های بکر و برتر را گسترش دهند و مؤلفان یقین پیدا کنند که در برنامه‌های آموزشی و تربیتی سهمیم خواهند بود.

از نظر نگارنده، آن‌چه ذکر شد یک تئوری یا نظریه است. از آن‌جا که مطالعه‌ی ۶۵ کتاب مقدور نبود، تنها به ارائه‌ی تئوری اکتفا شد. اما این طرح ممکن است قابلیت تغییر از نظر به عمل را داشته باشد؛ البته به شرط آن که در یک دوره به طور آزمایشی عمل شود. برپایی چنین مراسم و جشنواره‌هایی از اهمیت و ارزش بالا برخوردار است. همه انتظار دارند که بعد از صرف وقت و انرژی، نتایج قابل اجرایی به دست آید. با داشتن طرح و برنامه و هماهنگی نیروها می‌توان سمت و سوی گزینش‌ها را به سوی افزایش کیفیت و تکامل برنامه‌های آموزشی و تربیتی هدایت کرد. در این صورت، ملاک‌های گزینش و انتخاب، مشمول بعضی تغییرات خواهند شد.

هنوز هم
بعضی از
شاخص‌های
تدریس موفق
در مدارس
تمرین‌ها و
مشق‌های تکراری
است

۲۰۹۱۹۲
پاییز ۱۳۸۶

۲۴